

Lur bat haratago euskararen garabideetan

Egileen haserrea pizteko arriskuaz jabetuta ere, bi liburu-
ren izenburuekin eman diot hasiera saio honi: Joan Mari
Irigoienen *Lur bat haratago* (Elkarlanean, 2000) eleberr i
mardul eta ederrarenarekin eta Jesus Rubioren *Euskararen
garabideak* (Alberdania, 2002) saiakera iradokitzailearena-
rekin. Izan ere, bi lan horiek arras desberdinak badira,
funtsean kezka bera dute komun: hainbat arlotan euskara
idatzian egun erabiltzen den eredu sintaktikoaren egoki-
tasuna.

Lerro hauek idazten dituen ez da seguru asko arazo
hauetaz arduratzeko egokiena, ez; halere, eta irakurleari
barkamena alde aurretik eskatuta, kezka bera sentitu izana
eman dit adorea ur sakon horietan oinak —orkatila-
raino baino ez— sartzeko.

Aipaturiko nobela historikoa egin berria zuenean, is-
torio hori lapurteraz idaztera bultzatu zuen zioa azaltzen
zuen Irigoienek, eta, buruz ari banaiz ere, bere ideien har-
ria hauxe zen: estilo ez arduratzen diren askok euskaraz
idazterakoan esaldi laburrak gomendatzen dituztela, ho-
rrela eginda eduki ulerkorragoa lor daitekeelakoan. Iri-
goienek, aldiz, tradizio idatziak (Axularrenak, hain zuzen)
eskaintzen zuen irtenbideari erreparatuz, esaldi luzeko
idazkeraz baliatzeko erronkari aurre egin nahi izan zion,
ahalegin horretarako lapurtera tradizionala hautatuta.

Hemen hizpide dugun gaiari begira, hauxe dugu az-
pimarragarria: Joan Mari Irigoienek, hau da, goi mailako
idazle batek estilo ulerkor eta aberatsaren premia sentitu
zuen, gaur egun erabili ohi den estiloarekin guztiz bat ez
zeturrelako.

Gailur literarioetatik arto xeheagoetara jaitsita, bestal-
de, euskarazko idazkera administratibo nahiz zientifikoaz
duen kezka azaltzera etorri zaigu Jesus Rubio ere, Irigoie-
nen idazlana kaleratu baino bi urte beranduago: «Euskaraz

idea konplexuak era informatiboan idazteko zailtasun ugari direla esaten du Jesus Rubiok» (*Euskaldunon Egunkaria*, 2002-03-23). Eta, hona hemen, irakasle honen liburua kaleratu duen sailaren zuzendariak, Joxerra Garziak, aurkezpen saioan mahaigaineraturikoa: goi mailako guneetan erabiltzen den euskara ulergaitza da, ez da funtzionala, bere hizkuntz eredia desegokia delako. Areago, «[euskara idatzia] (...) modu funtzionalean ez bada erabiltzen, luzarora gabe, ez dagoela etorkizunik» ohartarazten zuen Garziak.

Baliteke kezka horien oinarrian arazo sendoa izatea, zeren asko baikara idazterakoan —edo beste batzuek idatzia irakurtzerakoan— ideia konplexuak azaltzeko —edo ulertzeko— zailtasun handia sentitu izan dugunok. Hala-koetan, mugak norberarenak direla pentsatu ohi dugu batzuek; baina hainbat euskal idazleren artean ere antzeko bi-zipenak pairatu direla jakiteak norberak duen muga baino arazo sakonagoa izan daitekeelako susmoa pitzen du.

Dena den, arazoaz garaiz konturatuz gero, gaitz erdi!,... baldin eta konponbidea aurkitzeko erkidego euskaldunak (edo horretaz dakitenek) behar besteko kemenik badu(te).

Hizkuntzaren erabilera-esparru publikoak eta pribatuak

Duela hamarkada batzuk, hau da, euskararen normal-kuntzarako politikak eta aldeko neurriak abian jartzen hasi baino lehenago, gure hizkuntzak gehienbat esparru pribatuan —familiar— aurkitu zituen erabilera-eremua eta babesa, gaztelania eta frantsesa beste gizarte-funtzio gehienez jabetzen ziren bitartean. Esparru pribatu horretan oinarritu da euskal hiztunen komunitatearen iraupea, ez erabat eta soilik, baina bai modu berezian.

Gaur egun, berriz, familiaren eremu pribatuak duen garrantzia ez da iraganean zuen bestekoa; familiak aurreko mendeetan betetzen zituen funtzio batzuk galdu egin ditu, hezkuntza sistemaren mesedetan, adibidez. Familiak euska-

ra rentzat bete duen babesleku-funtzioa ere, etxe-muineta-raino sartzen diren erdarazko aurrerapen teknologikoek higitu dute: irratiak, telebistak, internetek...

Pisua galduz doan euskararen aldeko eremu pribatu familiarra, ordea, ez dute normalkuntza planek bereziki landu; ez familia, ezta gainerako esparru pribatu gehienak ere. Gune publikoak izan dira bereziki hizkuntz politikaren helburuak: hezkuntza, ikus-entzunezko komunikabide eta erakunde publikoak, adibidez. Dimentsio pribatu batzuetan oraintsu egindako ahaleginak ere ez baditugu ahantzi behar (lan munduan hirurogei bat enpresen normalkuntza-planak, besteak beste), betiere askoz apalagoak izan dira, salbuespenak salbuespen.

Egia da hizkuntz normalkuntza esparru pribatuetan ezartzea zaila dela, interbentzio zuzenerako aukera gutxi dagoelako eta gizabanakoaren askatasuna urra daitekeelako. Baina, aipaturiko zailtasunak ez ezik, badaude bestelako arrazoiak ere; zientziari dagozkionak, esaterako. Marce Masa-k salatzen duen bezala, gizarte zientziek ez dute esparru pribatua aintzakotzat hartu; ez, dagokion neurrian, bederen:

Este habitual desdén analítico por las socialidades insertas en el escenario no-público desemboca en menospreciar su riqueza al considerarlas como si fuesen fenómenos de orden menor o de baja intensidad.

Kezka teoriko hori argitzeko Simmel nahiz Giddens-ek landutako *«egunerokotasunaren etenik gabeko egituraketa»* kontzeptutik abiatu da Masa (*Inguruak* 28: 154-156).

Gauzak horrela, zer gertatzen da euskararen plangintza esparru publikoetan soilik ezarriz gero? Erantzuna, hauxe da: gure hizkuntz normalkuntza koloka egongo dela. Zergatik? Batetik, eremu pribatua eta publikoa harreman estuetan daudelako:

Y en el caso concreto de las categorías de lo privado y lo público, si se produce su contextualización en el ámbito de lo cotidiano nos encontramos con que es más preciso hablar de la existencia de una relación de «tándem» entre ellas, (...) de coexistencia a la postre que permitiría

entenderlas interrelacionadamente: privado/público. (...) no ha de perderse la perspectiva holística (...) (*Inguruak* 28: 155).

Are gehiago, Masak dioenez, euskal biztanleriak bere egunerokotasunaz duen pertzepzioaren erdigunean dimentsio pribatua kokatu eta, ondorioz, lehenesten du, arlo publikoa bigarren mailan utzita:

(...) desde la perspectiva de los actores/sujetos-en-la-sociedad vasca, puede decirse que éstos estructuran su cotidianeidad a partir de una «jerarquía de prioridades» que determina una específica articulación de lo privado/público. (...) en la periferia se encuentran las lógicas de lo político-institucional, y en el centro se localizarían las socialidades replegadas en el escenario doméstico-familiar y aquellas otras desplegadas con los amigos o de forma independiente en los escenarios del consumo y el ocio, esto es, fuera del escenario laboral, si bien este escenario posea la máxima centralidad en la estructuración de lo cotidiano si se le entiende instrumentalmente, como empleo (*Inguruak* 28: 157)

Hariari eutsiz, hona hemen lan munduko adibide sendo bat: enplegu pribatu eta publikoaren pisu demografikoari erreparatu, Eustatek Euskal Autonomia Erkidegoko datu ezin adierazgarriagoak eskaintzen dizkigu: '16 urte eta gehiagoko biztanleria landuna, lanbide-egoerari jarraiki' izeneko taularen arabera, ehun alokatu edo soldatapekotik 14,1 baino ez dira sektore publikokoak (Euskal Urtekari Estatistikoa 99: 62). Begi bistakoa da, beraz, horrenbeste zaintzen den arlo publikoak ez duela —lan munduan, bederen— proportzio berdineko garrantzirik.

Ondorioz, euskarak zenbait eremu publikotan lekua oraintsu berreskuratu arren, gizartean nagusitzen den esparru pribatuetako hizkuntza erdara izanez gero, joera indartsua egongo da azken hizkuntz hori eremu publikoetara eramateko. Hizkuntzaren normalizazioak errealitate osoaz arduratu behar du, ez gutxiengo soziala den esparru publikoetara soil-soilik.

Gure hizkuntza normalizatzeko gehien landu diren esparru publikoak, ikuspuntu soziologikotik nahiz garrantzi

kuantitatibotik begiratuta, gizartearentzat ez dira garrantzitsuenak. Horren arabera, euskarak ezingo du normaltasun osoa erdietsi bigarren maila baino ez duten eremu publikoetan soilik erabiltzen bada, hizkuntz normalkuntzak protagonismo handiko eta osoko kokapena eskatzen duelako.

Hizkuntz normalkuntzaren jomuga

Aurrekoaren harira, hizkuntz normalkuntzaren jomuga fokatzeko lagungarri suerta daitekeen ideia luzatu nahi dugu ondoren, betiere apaltasun osoz.

Simmel eta Giddensen «*egunerokotasunaren etenik gabeko egituraketa*» kontuan izanda eta hizkuntza, gizabanako gertakizuna ez ezik, batez ere gizarte mailako fenomeno dela jakinda, zera bururatzen zaigu: egunero eta etenik gabe sortzen ari diren gizarte sare berrietan gauzatu beharko litzatekeela hizkuntz normalkuntza. Izan ere, euskarak aurrera egingo badu, gune berri horietan izan behar du lekua (gutxienez, erdararen parekoa); eta ez esparru publikoan soilik, baizik eta gizartean horren aurretik dagoen eta bere osagarria den mundu pribatuan ere bai.

Kontuan izan, meneko hizkuntza batek beharrezkoa dituela bere aldeko aldarrikapena eta ageriko legitimazioa, bestela gizartean meneratzailea den hizkuntzak leku osoa hartzen diolako. Hau da, etenik gabe eratzen ari diren enpresa, erakunde, zerbitzu, elkarte eta gizarte-gune berri guztietan meneko hizkuntzaren aldeko aldarrikapenik egin ezean, harreman-hizkuntza erdara izango da, eta alferrik arituko gara familian eta ikastetxeetan neska-mutikoak euskalduntzen.

Are gehiago; zinezko hizkuntz normalkuntzaren bidean gaudenetz jakiteko, urtez urte sortzen diren elkarte, enpresa, talde eta abarrek euren funtzionamenduan hautatutako hizkuntza aztertu baino ez dago. Harreman sare berri horietan, hizkuntz definiziorik egiten ez dutenak (edo erdara hutsezkoa dutenak) euskararen hautua egiten dutenak baino gehiago badira, euskarak atzera egingo du.

Gizarte gune berrien hizkuntza euskara (soilik edo erdararen parean) izatean datza euskararen zinezko normalizazioa, eta horretara zuzendu beharko lirateke normalizazioa plangintzaren ahaleginik handienak. Izan ere, hizkuntz ohiturak finkatu gabe dagoen gizarte talde berri batean askoz errazagoa da euskara ezartzea, abian dagoen (erdarazko) beste batean ohiturak aldatzea baino. Lehenik eta behin, gizartean nagusitzen den esparru pribatuaren pisu handia ahaztu gabe.^o